

לנוסח הספירה שאנו סופרים לעומר

(שבע שבתות – ושבעה שבועות)

א

בשוי"ע או"י"ח ס"י תפט סעיף א' איתא: "וסופר הימים והשבועות. כיצד? ביום הראשון אומר: 'היום יום אחד בעומר',¹ עד שמגיע לשבעה ימים, שהם שבוע אחד בעומר. וביום השמיני יאמר: 'שמונה ימים שהם שבוע אחד ויום אחד' וכו', ועל דרך זה מונה והולך עד מ"ט יום".

הלכה זו נקבעה כדברי אב"י במס' מנחות ס"ו, ע"א, שאומר: "מצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי", ודלא כאמימר, עיי"ש. אמימר ספר ימים בלבד, כי רצה להביע בכך, שהספירה של ימינו אינה חובה, ואינה אלא זכר למקדש, שהרי אין מקריבים עומר בזמן הזה.²

ואמנם נתקיימו כמה חילוקי דעות ומנהגים בנושא זה, ומהם כאלו שנתקיימו עד ימינו. יש שאנו שומעים מפי שליח הציבור, או מפי הרב הסופר – כך וכך ימים ושבועות 'בעומר'. ויש שאנו שומעים מפייהם כך וכך ימים ושבועות 'לעומר'. ויש שמפרידים בין הימים והשבועות בתיבת 'בעומר', וסופרים כך וכך ימים בעומר שהם כך וכך שבועות. ושוא כד' למימר גם כאמימר, או עכ"פ לרמוז לו. ואף בסידורים אנו מוצאים כך וכך. ובטור או"י"ח ס"י תפט הובאו כמה דעות של גדולי הראשונים בנוסח הספירה, שלא כמנהגנו. ומשמע עכ"פ שנוסח הספירה לא נתגבש סופית עד היום הזה, ואין צריך לומר שקיימים מנהגים שונים בנוסח ההקדמות שלפני הספירה ובתפילות שלאחריה. יש שפותחים ב'לשם ייחודי ויש שפותחים ב'הנני מוכן ומזומן'.³ ויש שמוסיפים אחרי 'הרחמן הוא יחזיר לנו עבודת בית המקדש למקומה בבא"י', פרק ס"ז בתהלים, ו'אנא בכח'. ומסיימים בתפילת 'רבשי"ע',⁴ ויש שמסתפקים ב'הרחמן בלבד'.

1. בדפוסים שלנו מוקפת המלה 'בעומר', בשוי"ע שם, בסוגרים עגולים. והיא תוספת מדפוס קראקא ואילך, ש"ל-שלי"א, שלי"ח-ש"י"מ, ע"פ הגהת הרמ"א. אבל בדפוסים הקודמים להם, המלה 'בעומר' איננה. וראה "באר היטב" ו"שער תשובה" שם, שהעירו לומר 'לעומר', ובסידורים אנו מוצאים עפ"י 'לעומר'. ברם, יש ראה לנוסח 'בעומר' מלשון העם, שרגילים לומר 'ליג בעומר'. בימינו מקובל לציין את התוספות בסוגריים מרובעים, ככל הנראה מן הראשית המאה ה'17. אבל לפני כן הוסיפו את התוספת בסוגריים עגולים. ולמדתי כן ממשי"כ מדפיס הש"ס בדפוס אמסטרדם השני תעד לפ"ק. ראה שם 'דברי המתעסק בקדשים', על התיקונים שהוכנסו בש"ס ההוא, וראה שם תיקון י"א. והמשיכו המדפיסים אחריו, ראה דפוס ד'הרנפורט. שם הדפיסו לראשונה את הגהות הגר"י"ב – ר' ישעי ברלין. ראה שם דברי המדפיסים אות ד' – ש"ס זה נדפס בשנים תק"ס-תקס"ד – שכתבו: "ולמען דעת איזה מהם יצמחו מהגאון מהר"י ז"ל ואיזה מהם מחילופי גירסאות ונוסחאות הישנים. הצבנו להם ציונים, וזה לך האות, מה שהוא מוסגר תוך שני חצאי ארי"ח [כזה] הכל מבטן הגאון מהר"י ז"ל יצאו". וראה רא"ש סוף פסחים ס"י מ'.

2. ראה רש"י שם.

3. ראה שו"ת "נודע ביהודה", מהודרא קמא חיו"ד ס"י צג.

4. וב"משנה ברורה" שם ס"ק י' העיר: "ומנהג לומר אחרי הספירה יהי רצון וכו' ויש נוהגים לומר "מזמור אלקים יחננו" וגו' – ותו לא מידי.

ברם, דומה שבדבר אחד קיימת תמימות דעים בין המנהגים, והוא שאין מזכירים בספירה עצמה 'שבתות' אלא שבועות. לדוגמא, לא סופרים 'היום חמישה ועשרים יום שהם שלוש שבתות וארבעה ימים', אלא 'שלושה שבועות', וכו'. ואך פלא הדבר שהרי בהקדמות לספירת העומר אנו מזכירים את הכתובים בפרשת המועדים "וספרתם לכם ממחרת השבת וגו' שבע שבתות תמימות תהינה עד ממחרת השבת השביעית" וגו', מזכירים אנו איפוא 'שבתות' במובן של 'שבועות', וכאשר אנו מתחילים בספירה עצמה, אנו משנים מלשון הכתובים, ולא סופרים 'שבעה ימים שהם שבת אחת' וכו'. מובן שיכולים אנו להתחמק ולומר, שהפתיחות האלו שלפני הספירה, אינן מעיקר הספירה, ולא נזכרו בשו"ע. אבל כאשר אנו קוראים ברמב"ם ה' תמידין ומוספין פי"ז הכ"ב: "מצות עשה לספור שבע שבתות תמימות מיום בא העומר, שנאמר 'וספרתם לכם ממחרת השבת שבע שבתות', ומצוה למנות הימים עם השבועות שנאמר 'תספרו חמישים יום' וכו'. הרי התחיל בשבתות ככתוב, וממשיך בשבועות – פתח בשבתות, וסיים בשבועות!! דומה שמעתה נצטרך אף אנו לתת את דעתנו לכך. אינני יודע אם הקדים מישהו לשאול כך, ואם שאלו, אינני יודע מה השיבו.

ב

ואמרתי ליישב את נוסח הספירה שנתקבל בכל המנהגים, ואגב כן גם את הסדר בהלכה שניסח הרמב"ם הני"ל. ע"פ הידוע לנו בכמה מצוות שנצטוונו עליהם בספרי שמות, ויקרא ובמדבר, וחזר עליהם משה רבנו ע"ה בספר דברים בלשון אחר ובתוספת דברים, שבהם הואיל לבאר כמה וכמה דברים שלא נתבארו במקומם. הנה לדוגמא: מצוות השבת אבידה נאמרה בשמות כ"ג, ד בקצרה. ואילו במשנה תורה כ"ב, א-ג בארוכה ובפירוט רב. מעין כללים בהר סיני ופרטים בערבות מואב.⁵ ואמנם מוצאים אנו ארבע פרשיות שנשאל משה בהן, ולא השיב עליהן מיד עד ששמעמה יצווה ה', והן: ויקרא כ"ד, י-טו; במדבר ט', א-יד; שם ט"ו, לב-לו; שם, כ"ז, א-יא.⁶ ברם קיימים מקומות נוספים שנתבארו במשנה תורה ע"י משה רבנו, שאין עומדים עליהם בקריאה בעלמא, אלא אחרי עיון.

במקראות אלה, שאנו מזכירים אותם לפני הספירה, קיימים כמה דברים שצריכים ביאור. הראשון שבהם הוא הידוע, שבו נאחזו הבייתוסים עוד בימי הבית השני בוויכוחיהם עם הפרושים, הלא הם חכמי ישראל, שפירשו את הכתוב, "וספרתם לכם ממחרת השבת" – היינו ממחרת השבת – שאחרי החמישה עשר בניסן. בניגוד לחז"ל המפרשים 'ממחרת השבת', היינו ממחרת יו"ט הראשון של חג המצות. מחלוקת זו שנראית לנו כאילו התיישנה מזמן, שהרי כל בית ישראל מתחיל לספור ממחרת יו"ט, וחוגג את השבועות ביום החמישים לעומר. מן הראוי לומר, לאלה שאינם יודעים, שהקראים בימינו ממשיכים לנהוג כדעת הצדוקים (הבייתוסים), ומתחילים לספור אחרי השבת הראשונה של חג המצות, היינו ממחרת 'שבת בראשית', וחוגגים את חג השבועות ביום החמישים, לפי חשבונם. מחלוקת זו נדונה במס' מנחות ס"ה, ע"א ואילך. והיא זכורה לנו מאז התחלנו ללמוד תורה עם רש"י.

הדבר השני שצריך ביאור, הוא הזמן שבו יש להתחיל לספור. שהרי מתוך הכתוב שאנו מזכירים לפני הספירה ניתן להבין, שיש להתחיל לספור משעת הבאת העומר, שהרי כך

5. בכל הפרטים כבר דנו חז"ל במדרשי ההלכה. וראה גם משי"כ ר' אברהם אבן עזרא בשמות כ', א. (וראה עתה בספר "דידקטיקה לתלמוד", ספר ראשון עמודים 27-28, ולקמן שם, עמ' 32 ד"ה 'למודה בלבד').

6. וראה בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל, שחזר בכל אותם המקומות על מוסר ההשכל שיש ללמוד מהם.

כתוב: "וספרתם לכם מיום הביאכם את עומר התנופה", היינו ביום הששה עשר בבוקר. ואילו מנהגנו מאז ועד עתה להתחיל לספור מבערב, בהתאם למסקנת הסוגיא במנחות ס"ו, ע"א "קצירה וספירה בלילה והבאה ביום"⁷. בסוגיית השי"ס, במנחות שם, יש דיון שלם בעניין זה. אבל ע"פ משי"כ לעיל ביאר משה רבנו ע"ה עצמו במשנה תורה, ש"מיום הביאכם" האמורה בפרשה זו, פירושו "מהחל חרמש בקמה תחל לספור" (דברים ט"ז, ט). היינו בליל ט"ז. כלומר, יש לבאר את המשמעות של "מיום הביאכם" בהתאם ליום הראשון שנוצר בפרשת הבריאה "ויהי ערב ויהי בקר יום אחד". ואמנם כך מצאנו מפורש בירושלמי ספ"ד דמגילה: "אמר ר' יוחנן, דר' אליעזר ברי שמעון היא – הברייתא ששינונו בה – כל הלילה כשר לספירת העומר – ולמד כן מן הכתוב במשנה תורה – 'מהחל לקצור – החל לספור'. וכשם ששינונו במשנה שם (סופ"ב) "כל הלילה כשר לקצירת העומר", כך כשר כל הלילה לספירת העומר.

ג

וכשם שהואיל משה לבאר ש"מיום הביאכם את עומר התנופה", פירושו "מהחל חרמש בקמה תחל לספור" – היינו מבערב, כך ביאר גם את משמעותה של "השבת" שנוכרה בפרשת המועדים. אמנם נכון הוא שפרשה זו פותחת בשבת, שהיא שבת בראשית ללא ספק, שהרי מפורש שם "ששת ימים תעשה מלאכה, וביום השביעי שבת שבתון מקרא קדש" וגוי. ומכאן לכאורה ראייה לבאר גם להלן "ממחרת השבת כן. ועל כן ביאר משה רבנו ע"ה במשנה תורה "שבעה שבועות תספור לך" וגוי, ומתוך כך אנו למדים להבחין ולהבדיל בין 'שבת' שמשמעה 'יום השבת' – היינו 'שבת שבתון'. לבין 'שבת' שמשמעה 'שבוע'. בפסוק "שבעה שבועות תספור לך" לימד אותנו משה רבנו בעצמו, שהשבתות האמורות בפרשת המועדים לענין ספירת העומר – "שבע שבתות תמימות תהינה" וגוי – משמען 'שבועות'.

ההבדל בין 'שבת' במשמעות שבוע, לבין 'שבוע' הוא זה, שכאשר אנו מונים שבעה ימים, מיום הראשון בשבוע עד שבת ועד בכלל, אנו מכנים את השבוע בשם 'שבת'. וכך אנו אומרים 'היום יום ראשון בשבת', שני בשבת' וכו'. אבל כאשר אנו מונים שבעה ימים, מבלי להתחיל ביום הראשון עד שבת, אנו מציינים את שבעת הימים האלה בשם 'שבוע'. ואם כן יש בידינו שבוע אחד, אבל לא שבת אחת. ומכאן איפוא, שהספירה ממחרת השבת, פירושה ממחרת יו"ט, שהרי רק באופן כזה יהיו בידינו בכל מקרה, אחרי ספירת ארבעים ותשעה ימים, 'שבעה שבועות' ולא שבע שבתות.

החכמים שניסחו את נוסח הספירה, ניסחו אותה כך שתתאים גם כאשר הטי"ז בניסן חל אחרי השבת, ואחרי כל שבעה ימים יש בידינו גם שבת אחת – במובן 'שבוע'. וגם כאשר הוא חל בתוך השבוע, ואז יש לנו שבעה ימים – שבוע אחד, אבל לא שבת אחת באותו מובן.

ד

כאשר זכיתי ב"ה לעמוד על כוונת הכתוב בספר דברים הנ"ל, אמרתי בלבי, 'אי הואי התם' – בשעת הויכוח בין חכמי ישראל לבין הבייתוסים כפי שמסופר במס' מנחות שם 'הוה אמינא להו, דידי עדיפא מדידכו' כי לדידי לית ליה פירכא. ורק תהיתי כיצד לא

7. מסקנת הסוגיא הובאה גם במס' מגילה כ"א, ע"א בקצרה: "אמר מר" וכו'.

הרגישו חכמי ישראל בשעתם, ונדחקו בדרשות קשות. וכפי שכבר קבע רבא בסוגיא שם: "לכולהו אית להו פירכא בר מתרתי תנאי בתרייתא דלית להו פירכא".

ברם כאשר שבתו והתבוננתי בדברי ר' יוחנן בן זכאי שם, אמרתי שוב לעצמי, שמא התכוונתי באמת לדרשתו של ריב"ז שם, אלא מתוך שדרשתו נקטעה, והגיעה אלינו כשהיא במצב של חסורי מחסרא, נתקשו המפרשים בהבנתה.

הנה בנוסח התשובה שהשיב ריב"ז לאותו זקן שפטפט כנגדו, איתא: "כתוב אחד אומר, יתספרו חמישים יום", וכתוב אחד אומר, 'שבע שבתות תמימות תהיינה' – הא כיצד? – כאן ביו"ט שחל להיות בשבת, כאן ביו"ט שחל להיות באמצע שבת. וראה רש"י שם ד"ה ביו"ט – של פסח שחל להיות באמצע שבת, דמתחילין למנות למחרתו, מיתוקם קרא בחמישים יום – ולא שבתות⁸ שלמות [דלא משכחת שבתות שלמות אלא היכא דמונה מאחד בשבת]⁹. ברם לפי פשוטה של השאלה 'הא כיצד' משמע שהשאלה, או התמיהה היא, על כך, ששני המקראות האלה, הבאים בזה אחר זה, סותרים זה את זה. ונראה לכאורה כן, שהרי שבע שבתות תמימות אינן אלא ארבעים ותשעה ימים, ולא חמישים!! והתשובה כאן ביו"ט שחל להיות וכו', שלפנינו, אין בה כדי לתרץ את הסתירה הזאת!!

והנה עלה על לבי להניח, שהשאלה המקורית הייתה: "כתוב אחד אומר, שבע שבתות תמימות תהיינה וגוי עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמישים יום" – בכתוב אחד אומר זה, התכוון להתייחס לכל הפסקא הכתובה בפרשת המועדים. "וכתוב אחד אומר: שבעה שבועות תספור לך" – הכתוב בדברים ט"ז, ט – הא כיצד? כלומר, מתוך פרשת המועדים משמע שיש לספור לא רק שבע שבתות, אלא אף את יום החמישים, ואילו הכתוב במשנה תורה אומר, שיש למנות שבעה שבועות, הינו ארבעים ותשעה ימים בלבד!! ועל כן באה התשובה הניצחת: "כאן ביו"ט שחל להיות בשבת, כאשר מתחיל לספור באחד בשבת, ואז מונים שבע שבתות, כאמור, ובמקרה זה, יש להקפיד, שהשבתות תהיינה תמימות, שהרי במקרה זה לא יקצרו את העומר מיד עם צאת השבת, כי יש להוסיף תוספת שבת, וכל הלילה כשר לקצירת העומר. על כן נאמר כאן 'תספרו חמישים יום'. וכאן במשנה תורה ביאר משה "שבעה שבועות תספור לך, מהחל חרמש בקמה תחל לספור שבעה שבועות", כשהששה עשר בחודש הראשון יחול באמצע, או בתוך השבוע, ואז אין סופרים אלא שבעה שבועות, ארבעים ותשעה ימים, וכנ"ל. אבל תשובתו הניצחת, שאין עליה פירכא, נקטעה באמצע, ועל כן נתבארה בדוחק רב. ובי"ה ובי"ש שיזכנו להחזיר עטרה ליושנה.

ולסיכום הדברים: מתוך ביאורו של משה רבנו בספר משנה תורה, אנו למדים, שיש להתחיל לספור בליל ט"ז 'מהחל חרמש בקמה' – מהחל לקצור, החל לספור. כדברי ר' אליעזר ברי שמעון הנ"ל. הוזה אומר, שיש לבאר את 'מיום הביאכם' האמור בפרשת המועדים, מתחילת היום, היינו מבערב (ויהי ערב ויהי בקר – יום אחד). שנית, 'מהחל חרמש בקמה תחל לספור שבעה שבועות' ולא דווקא 'ממחרת השבת', הוזה אומר עלינו לבאר 'ממחרת השבת' הכתוב בפרשת המועדים, ממחרת יו"ט. וכשחל היום הששה עשר בתוך השבוע, יספרו שבעה שבועות בלבד. שלישית, כאשר החמישה עשר חל בשבת ממש, יש לספור חמישים יום, כדי שהשבתות תהיינה תמימות.¹⁰ ואין עכ"פ תמה על נוסח הספירה שניסחו לומר 'שבועות' ולא 'שבתות' – ובדבר הזה אין באמת הבדל בין המנהגים, כאמור.

8. כך צ"ל, והמלה 'שבועות' היא ט"ס, והמלה 'שלמות' שלאחרונה מוכיחה.

9. המוקף בסוגריים מרובעים ע"פ הגהת בעל "שיטה מקובצת" שעל הדף.

10. מפי ידידי מנוער ועד עתה הי"ה הרב ר' שלמה חיים בשי"ט שליט"א, נודע לי שחסידי זדיצוב מוסיפים בהקדמה לספירת העומר גם את הכתוב במשנה תורה, ומן הראוי לאמץ את מנהגם.